

ч.16
Жовтень 1981
Велика Британія

ВІТРАЖ

КВАРТАЛЬНИК ІНФОРМАЦІЇ,
КОМЕНТАРІВ І ДИСКУСІЇ

Редакційна колегія
випуску ч.16

Члени Видавництва Вітраж

Богдан Нагайло /гол. ред./
Надя Дюк
Тарас Кузьо

Михайло Антонів, Надя Бахмат,
Ярослав Васильюк, Марко Горбач,
Надя Дюк, Адріян Єнкала, Марта
Єнкала, Ігор Крук, Роман
Кравець, Тарас Кузьо, Володимир
Личманенко, Леся Мельничук,
Тарас Мікулін, Богдан Нагайло,
Богдан Ратич, Володимир Слезь,
Оля Стецько, Марко Томашек,
Марія Цісарська, Іван Черненко

Редакція не приймає
матеріалів, не підписаних
авторами, і застерігає за
собой право правити мову
і скорочувати статті.

Статті, підписані авторами,
висловлюють їхні власні
погляди, а не погляди
редакції.

Передрук дозволений без
змін, за згодою автора і
за поданням джерела.

VITRAGE
2 Acland Road
London NW2

ІВАН ФРАНКО
/1856 - 1916/

Тяжкою зморю лежить на мні
 Минувшина твоя, народе рідний.
 Тривожать сни і помисли мої
 Твої тисячолітній страждання.
 З роздорів княжих, з нападів татарських,
 Із війн козацьких, з алигоднів руїни,
 З-під блиску слави походів воєнних,
 З-за гуку гаківниць, з побід коротких
 Усе мені незмінно визирають
 Потоки крові та глибокі рани,
 Нестямні муки, стогін, наче буря,
 Що вис над твоїм степом безкраїм,
 Чудова, бідна мамо Україно!
 Плила ти - ох, не молоком і медом!
 Кормила ти доситу - та не своїх
 Дітей голодних, голих, безпритних -
 Кормила круків, галич та собак
 Їх непохованим, холодним трупом.
 В торзі всесвітньому сотками літ
 Значилась ти доставщиком багатим
 Не золота й каміння дорогого,
 Не хліба і не коней степових,
 А самого найкращого товару -
 Невольників. Кишіли, Україно,
 Торговці Стамбула, Каффи, й Смирни,
 І Йонни, й Тангера, й італійських міст
 Твоїм зубатим, скованим потомством,
 Твою чорнобровою красою.
 Пороли пишні судна морську хвилю,
 Везли багатства східної країни,
 Щасливої Араб'ї, Фаррістана
 І Індії багатої туди ...

oooOooo

ВІД РЕДАКЦІЇ

Від літа 1980-го року, коли почались масові страйки в Гданську і повсталала незалежна професійна спілка робітників "Солідарність", наші очі постійно звернені на події в Польщі. Тому присвячуємо це число Вітражу цим важливим процесам.

Ми радіємо, що принайменше в одній країні східного блоку нарід віднайшов свій голос, і, не зважаючи на безперервні погрози й постійні тиски з боку Москви, переживає хвале національне оновлення. Ці процеси міжнародного значення зокрема важливі для нас тому, що наша Батьківщина межує з Польщею і, мимо всіх старань імперіального центру, їх вплив без сумніву проникає в Україну та в інші частини СРСР. Хоч в Україні далі панує зима, сам факт, що віс теплим весняним вітром з Польщі, є причиною надіятись, що остаточно і в нас почнеться відлига.

Нас тішить, що і серед української меншости в Польщі відбувається "оновлення", що молодь, а зокрема студенти, очолюють сучасні змагання за збереження власної національно-культурної самобутности. З захопленням ми стежимо за їхніми стараннями вивести своїх людей зі стану пригнічення і страху спричиненого дискримінаційним ставленням польського комуністичного режиму до української меншости а також залишками історичної ворожнечі. Ми свідомі, що їм допомагають в цьому польські демократи, які, так як і ми, хочуть, щоби старі рани загоєвались. Своїм прихильним наставленням вони вже започаткували нову фазу в польсько-українських відносинах.

oooOooo

розвиток особистості;

- діяти для поглиблення засад толеранції та поваги традицій і нових вартостей, які пропагує академічна молодь;
- пропагувати вартості, що сприяють зміцненню дружніх взаємин між українцями та поляками, як також між іншими мешканцями Польщі;
- популяризувати й пропагувати українську історію, культуру в академічному середовищі;
- провадити видавничу та публіцистичну діяльність;
- організувати різномодні форми туристичної діяльності.

Ось деякі цілі й завдання, що їх зазначено в статтях 6 та 7 проекту статуту "Спілки українських студентів у Польщі". Наводимо ці пункти тому, бо вони були предметом відмови в реєстрації з боку уряду. Працівники Міністерства науки, вищої освіти й техніки аргументують свою відмову в реєстрації тим, що пропонований статут значною мірою є повторенням статуту вже існуючої /зарєстрованої/ студентської організації Польщі. А щодо пунктів про пропагування української культури, то вони не стосуються безпосередньо проблематики вищого шкільництва. Зрештою, - аргументують власть існуючі, - таку діяльність можна здійснювати в рамках існуючого вже УСКТ. Отже, вам, українським студентам у Польщі, окремої організації не потрібно.

Аргументація, м'яко кажучи, дивна. Адже ж, чому з українського боку тільки УСКТ /як організація/ повинне мати монополію пропагувати зміцнення дружніх взаємин між українцями та поляками? Чи українські студенти не мають кращих умов для того, щоб здійснювати ці завдання, наприклад, в середовищі своїх друзів - поляків та неполяків - в університетських колах? Безумовно, що так! Бо хто з працівників УСКТ має змогу, тобто доступ до університетської молоді Польщі?

Відмова Міністерства науки, вищої освіти й техніки в реєстрації "Спілки українських студентів у Польщі" справляє враження: Ану, відчепись від мене. Деякою мірою це зрозуміло; працівники цього міністерства, хоча відповідальні за освіту, посередньо отже й за культуру, змушені діяти, - наприклад, у випадку домагань українських студентів, - за директивами колег у Міністерстві внутрішніх справ ...

Дотеперішні заходи студентів української, білоруської та литовської національностей мали свої незалежні, легальні студентські організації в Польщі не мали успіху. Саме з цих причин 29-го липня їхні представники заснували координаційну комісію, завданням якої є шукати дальших можливостей для легалізації діяльності студентських організацій. Чи такі можливості існують - йде місяць жовтень - не знаємо. Ми тільки знаємо, що національні меншості в Польщі - українці, білоруси, литовці та інші, - коли йдеться про задоволення своїх культурно-національних потреб, - борються проти різних труднощів. І студенти в цьому не є винятком.

Ті, що вважають спробі студентів за "маркетинг сценіей глови", вважають так, мабуть, згідно зі своїм досвідом. Але

ті, які думають інакше, які підтримують намагання студентів - мають таку рацію. Актуальне гасло в Польщі: Громадяни, активно включайтесь в процес оздоровлення й оновлення свого суспільства! Не все вдається так, як того бажає більшість суспільства Польщі, але пробувати все ж таки треба ...

"...ми українці свідомі, ми українці причетні до гельсінкського руху, з пошаною, не тільки з увагою, а із співчуттям, слідкуємо за тими цікавими, активними, я би сказала, найбільш спокусливими, явищами вашого правозахисного руху, і ми не тільки зичимо вам добрих успіхів в такій справі, ми би воліли бути з вами поруч сприяючи найсучаснішій і дуже корисній, важливій ідеї сприяння виконанню гельсінкської ідеї. Внутрішньо ми з вами, наші польські друзі.

Наголосивши на тому, що я з співчуттям і цікавістю ставляю до правозахисного руху в Польщі та в інших східно-європейських країнах, я хочу додати, що то є не тільки моя приватна оцінка того, що зараз відбувається в Польщі, Чехословачії, Румунії та в інших країнах ... Я усвідомляю, що, роблячи таку заяву, я якоюсь мірою виступаю і офіційно... Я приїхала на Захід маючи офіційне доручення від Української гельсінкської групи представляти тут на Заході, у вільному світі, її інтереси, потреби і волю. Прошу поставитись до моєї оцінюючої характеристики, як до офіційної заяви, зробленої не тільки приватно, а від імені усіх членів українського гельсінкського руху."

/Ніна Строката-Караванська; уривок з інтерв'ю для польської секції Радіо : Вільна Європа, 2.12.79/

Taras Kuzio

REFLECTIONS ON POLAND AND POLES

Distressed by what has been and passed, and desperate before what surely is to come, the two lions - the Ruthenian and the Pole - tear each other's breasts to the very heart. Their eyes, shot through with blood and malice, can see, nonetheless, the joy their feuding brings to common enemies. Yet, on this abominable duel they spend the last of their strength, the last of their resources.

Panteleimon Kulish, Krashanka Rusynam i Poli-
akam na Velykden 1882 roku, Lviv, 1882.

"Ми не маємо кордонів з Росією. Ми межували з Україною і Білоруссю. І поки нема незалежної України не може бути незалежної Польщі".

/Яцек Куронь, в грудні 1980р., перед студентами Варшавського університету./

I studied (if that is the right word) at the Adam Mickiewicz University in Poznań from 1978-1979 and, consequently, the prospect of returning there this summer was something I looked forward to with anticipation. In view of what I had heard and experienced while in Poland as an exchange student, the emergence of Solidarity in the summer of 1980 was not in the least unexpected by me (or anyone with any knowledge of the country). The corridor in the student house in Poznań where I lived was very cosmopolitan, with representatives from most of the Socialist bloc. The Poles clearly stood out from the rest in this group - they were unafraid of voicing their own opinions or of mixing with those of us from the 'decadent West'.

Polish people have tremendous national resolve, determination and love of freedom that is reminiscent of Voltaire's description of our own aspirations in his Histoire de Charles XII published in 1731 where he wrote 'L'Ukraine a toujours aspiré à être libre'. With regard to their history, the Poles harbour a sense of injustice. One example cited is the outcome of the partition of Europe into two camps at Yalta in 1945, one 'Eastern' and the other 'Western' (Poles feel they ended up in the wrong camp). The way in which this sentiment permeates Polish society can be found, most notably, in the virtually complete lack of trust and deep grassroots hostility felt towards the Communist Party. The recent congress of the PZPR (Polish United Workers Party), which was hailed in the Western Press as something worth supporting, was rejected out of hand by most Poles I met.

One tended to sense this both in the all-pervading atmosphere and at demonstrations where placards, obviously aimed at the Party, read 'Instead of reform we have hunger'. The hostility felt towards the 'Russian' neighbour, a part of the

unwillingness to accept the alliances forced upon them in 1945, can also be seen at another level where the dropping of compulsory Russian-language courses was one of the first demands of the students after the emergence of Solidarity. I met many young Poles who after eight years of Russian at school could not even read Cyrillic. Other expressions of hostility took the forms of daubing statues commemorating the 'Great Fraternal Allies' with anti-Russian slogans or even the blowing up of such monuments, as was the case on the 1 May 1979 in Nova Huta, near Cracow. The extent to which this form of protest takes place was underlined in Lublin where we saw armed soldiers guarding the Soviet statues in the city centre. The sad realisation of where geography has placed them against their will is expressed in the joke that PRL does not really stand for the Polish People's Republic but for 'Privatna Rancha Leonida'.

Contemporary Polish nationalism cannot be compared to its pre-war variety and if a differentiation is made between nationalism of an 'oppressed nation' and nationalism of an 'oppressor nation', we can discern a shift from the latter to the former in Poland since 1945. Consequently, the realisation of being in the 'same boat' as the Ukrainians - their former enemies - against the wishes of the Party who have been trying to persuade Poles that their true 'friend' is the USSR (whom all Poles identify with the Russians). The Ukrainians, according to the Party, are synonymous with 'banderovetsi' and 'murderers of the Poles'. The failure of the Party with regard to the latter objective is exemplified in the 'Alternative Political Programme'¹ issued in 1976 by the League for Independence which stated:

We are not Russia's neighbours. Our Eastern neighbours are Ukraine, Byelorussia and Lithuania . . . . Their countries have been forcibly annexed by the USSR and they are . . . exposed to intensive Russification. It is impossible to look on with indifference or with silent sympathy. We wish to express warm solidarity and support for their attempts to regain independence. Whenever possible we should aid and assist them. We make no territorial demands on our neighbours although the loss of Vilno and Lviv, the two cities linked for centuries with Polish culture, is a great sorrow.

Another 'right wing' group in Poland called the Confederation for an Independent Poland has also stated that it makes no territorial demands in the East. It seemed to have little support within the country when I was there as most of the people thought it too extreme. Solidarity's demands for their release from prison should not be construed as proof of support for either of these parties' view but rather as a recognition of the right to freely express opinions.

Foreign commentaries on Polish events show a lack of understanding, particularly in the way they are portrayed in an international perspective rather than the situation as seen by the Poles. The Times (7.9.81), for example, in an editori-

al entitled 'under the Shadow of the Bear' reads 'probably the manoeuvres are intended primarily to intimidate Solidarity'. First and foremost, it must be asked how many Poles even knew of these Warsaw Pact manoeuvres, and, if they did, was it presented on Polish television or radio as 'intimidation'? If the Western press on Poland were, for the most part, taken to be authoritative, the impression formed would be that Poles actually read Pravda, Rude Pravo or Neus Deutschland (they certainly do not read Trybuna Ludu) in order to learn what Moscow, Prague or East Berlin was saying about Solidarity. Of course, this is absurd - the only time I saw Poles buy Pravda (or any other Soviet newspaper) was when toilet paper had become a niema, costing only 30 groszy, as opposed to the 1 zloty Polish papers.

Obviously, any rapprochement between Poles and Ukrainians is looked at with apprehension by Moscow. A remarkable (for eastern Europe) discussion of the 'Ukrainian' stereotype recently took place in the socialist youth journal, Płomienie.² The various anti-Ukrainian excesses committed by Piłsudski were blamed for the rise of OUN in the thirties, the terrorist acts committed by them and for the formation of UPA. Whereas the Party accused the Ukrainska Divisia of aiding the Germans in suppressing the Warsaw uprising, they were, in fact, not in the area at the time. The journal goes on to point out that it was the Vlassov Army who actually aided the Germans. Furthermore, the fact that the Red Army waited on the opposite bank of the Wistula while the Nazis obliterated Warsaw, explains why the Polish Communist Party attempted to diffuse the hostility of the Russians and direct it towards the Ukrainians. This placed Ukrainian nationalism in an uncomplimentary light, while simultaneously the Party promoted itself as the safe-guarder of Polish interests. In the words of Płomienie³

Отже, виникає стереотип українця - вбивці, ворога поляків і приятеля німців, а по другому боці, в українців - стереотип того, хто думив, нищив школи, загарбував землі і хотів далі загарбувати.

In fact, when I was at the university in Poznań in 1978, an article which was passed around extensively was Pawlo Shandruk's 'Historyczna Pravda o Ukrainskiej Armii Narodowej' in Kultura (No. 6, 1965) wherein he refuted any connection of the Ukrainian Division with the suppression of the Warsaw uprising.

The UPA is a popular subject for young Poles (as it is among Ukrainians living in Poland) among whom there was an eagerness to understand, to listen and, at all times, to have an open mind (often lacking among young Ukrainians in Great Britain). The UPA is regarded as an organisation that fought for an independent Ukraine and when I explained to them that it was not intrinsically an anti-Polish organisation, they were far more willing to believe me than to believe the version presented to them by their own government. There was particular resentment of the treatment of the Lemkos who, as a consequence of the 'Akcja Wisła' and the 'Akcja Przesiedlenie'

in 1947 and 1949 to liquidate the UPA, were resettled in the 'Ziemie Odzyskanie' (Recovered Territories). The difficulty of borrowing books on the UPA from the library when I was an exchange student in Poznań reflected the popularity of the subject matter.

In a recent issue of Spotkanie⁴, published by young Polish Catholics in Lublin, a comparison of the Polish treatment of the Lemkos to the treatment of Tatars by the USSR was made. This was also brought out in an article on the Lemkos in Tygodnik Solidarność where the removal of the Lemkos from their ethnic territory between 1947-48 was described as the biggest stain on recent Polish history.⁵ Spotkanie underlines the fact that the Ukrainian minority in Poland is different to that of other minority groups. It is scattered around the country and not in its ethnographic territory. Spotkanie went so far as to indirectly hint that Lemkivschina ought to be returned to the Ukrainian Lemkos. Coupled with Jacek Kuron's suggestion that even Bialystock should be returned to the Byelorussians, it is obvious that the road of Polish nationalism has undergone many changes since 1945. On the subject of the UPA, readers of Spotkanie were told that the Party's label of Bandy was akin to what the Nazis had called Polish freedom fighters - the Armia Krajowa (AK) - Polsische Banditen. It is interesting to note that the UPA were initially called 'agents of Moscow'. In their conclusion, they argue that the 'Ukrainian' stereotype propagated by the Party has led to:

Сама вже назва "українець" оточена німбом, подібність якого можна знайти тільки в найгірших виявах нашого антисемітизму.⁶

When I visited the Bieszczady (Lemkivshchina), the region had something of an air of a ghost town - many old Ukrainian churches, neglected and lacking in attention. One church I visited in Posada Rybotycze, hundreds of years old, had frescoes and decaying mosaics, a treasure house of Ukrainian culture in miniature left to rot. Similarly, the Ukrainian Sichovi Striltsi cemetery in Pikulice, near Peremyshl, is now overgrown with vegetation. A farm now stands on part of it. With their new and modern stonework, Polish churches in this region, called kościół as opposed to cerkiew, reflect the recent arrival of the Polish settlers (who are still quite small in number). The pervading atmosphere is how I imagine I would find an Aztec Lost City - wondering 'Whatever happened to this 'lost tribe' of people who are no more?'. These Ukrainian Lemkos dominated the culture of this region (and still do in north-eastern Slovakia). Having survived centuries of invasion and ruin from the Tatars through to the Nazis, they were finally expelled from their ancient homeland on the directives of Stalin.

The desire to re-examine recent Polish history and to arrive at the truth is a fundamental component of the Odnowa process. This includes discussing subjects that were previously considered taboo. For example, the Warsaw uprising of 1944, the Poznan uprising of 1956 and, of course, Ketyń. A

monument to those who were murdered at Katyn was recently erected in Warsaw and on the night it was unveiled the date 1940 was painted on the floor next to it, an act that clearly demonstrated whom most Poles see as the guilty party.

The rewriting of history has also been advocated by many academics and independent organisations. Historia Ukrainy by Wladyslaw Serczyk, published in 1979, is an example. In a recent issue of Nashe Slovo, the weekly Ukrainian newspaper in Poland, Serczyk admitted that if he were to re-publish the book again today, he would alter some of the items and include others not previously allowed.⁷ Although the author's preface is dated July 1975, it did not actually appear in the bookshops until 1979. This obviously reflected the battles that were going on behind the scenes over what was allowed and to what 'Big Brother' next door would object. In a recent review of the book, Roman Szporluk points out that whereas the current interpretation of Ukrainian history in the USSR is that of the Black-Hundred view of Ukrainian nationalism. . . . Poland is now a country where Ukrainian history is studied more seriously than in Ukraine itself'.⁸ A revised edition of Serczyk's study would undoubtedly be labelled as 'bourgeois nationalist' by the censors and apparatchiki in Moscow. After all, Serczyk does list Hrushevsky in the bibliography - the Soviet Ukrainian histories only list Kliuchevsky and other Russian historians.

Ukrainians in Poland are very optimistic about the future and enthusiastic about Odnova - witness the formation of their new independent student organisation (Spilka Ukrainskykh Studentiv u Polshchi) on 1 May 1981. Young Ukrainians are more outspoken than their parents. The older generation is still, in some respects, 'closet Ukrainians', afraid of openly professing themselves to be Ukrainians, stigmatised by the unfortunate events of the past. We spoke Ukrainian on trams in Poland without incurring any hostility - encouraging in view of what our fathers told us about what happened prior to 1939. Well times do change. In general, the older Ukrainians opened up to you once they realised you were from the West. Even people you had assumed were Poles suddenly began to speak po nashomu and sing Ukrainian national songs (with Dutch courage).

In addition to a re-commitment of ties with their Ukrainian, Byelorussian, Lithuanian and Latvian neighbours to the East, there is also a re-commitment of Polish spiritual ties with the West. This can be shown in veiled demands for a pluralistic society. Its most basic expression is a preference for western clothes, languages and mannerisms. Viewed from another perspective, while Soviet films (invariably about the Great Patriotic War) are the least popular, American films are very popular. The mass exodus of young Poles to the West (which is reaching alarming proportions) can, apart from the internal situation, also be seen as a slavish imitation of the West. This exodus can be compared to that of Czechoslovakia in 1968 after the Soviet occupation wherein most of those who were leaving were the young and the talented.

According to a Ukrainian family in Warsaw, the food situation is worse now than immediately after World War II, and to underline this, they showed me a parcel of food they had

just received from the USSR. In 1979, when I was in Poland, food parcels were being sent from Poland to the USSR. The lack of commodities in the shops is often blamed on the Party hoarding goods or diverting them to the USSR, a sentiment that adds to the general feeling of cynicism and apathy towards the authorities. As is always the case in a closed society, rumour breeds rumour. As early as 1979, the shortage of items was blamed on supplies being sent to Moscow for the Olympic Games.

At one time I thought the dire economic situation in Poland was exaggerated in the British press. This was not the case and, indeed, Polish conditions made the British recession look like an economic boom. If this was difficult for me, as an economics graduate, to understand, what could the average member of Solidarity, already suspicious of the Party, make of it? Practically all foodstuffs are rationed, except for (at the moment, at least) bread, tea and eggs. Apples, potatoes and cabbage could be found in the peasant markets. Even vodka, a national pastime of outrageous proportions, was also rationed.

Because of the shortage of items that can be bought with zloties, the dollar is now very valuable on the black market. This, of course, is a classic inflationary situation where too few goods are being chased by too much money. My calculations since 1979 suggest that inflation has been running at approximately (as it does not officially exist) 25-30% per annum. No wonder, then, that the black market rate of the dollar (and other Western currencies including the Yugoslav dinar) now stands at 200 zloties, nearly double what it was in 1979. The official exchange rate, on the other hand, still artificially stands undiminished at 31 zloties to the dollar. Although it may be said that one positive outcome of the present economic crisis is that the rationing of vodka has led to fewer drunks on the streets, it may not seem at all positive to the government, for not only do they lose the revenue from the sale of vodka but they must also face a more 'sober' approach to the political situation by the man in the street. As the new Polish joke goes, you can tell if someone belongs to Solidarity - he is not drunk.

The black market is probably one of the liveliest of all economic sectors in Poland. Although technically it is illegal, the government has always tended to turn a blind eye to its activities as it helps to improve the standard of living and at the same time cover up gaps in distribution and expectations. Undoubtedly, the situation would be far more unbearable than at present without access to Western currency or to the hard currency shops (Pe wax). Compare this to the USSR where Soviet citizens are not allowed to hold Western currency nor enter their equivalent of a hard currency shop (Kashtan). Wherever Poles go they always carry an empty bag in case they happen to stumble upon a rare commodity. Moreover, if a Pole sees a queue, he joins it first and asks questions later. Whereas previously they queued for three to four hours, today the situation is such that the norm is be-

tween six and eight hours. No wonder people buy as much as they can carry (which only makes the situation worse) and hark back to the 'good old days'. A Ukrainian professor in Lublin queued from four in the morning until lunchtime in order to get petrol for his car. This waste of human energy can only compound the economic problems facing Poland.

I was often asked in England why I went to Poland. After all, we have been brought up with our parents recalling the Polish occupation of Western Ukraine they lived under prior to 1939. My reply to this is: how long must antagonisms last? We can understand the maintenance of hostility towards the present-day Soviet Russian occupiers of Ukraine, but what is the point of directing hostility towards Poles born since 1945? Do we apply a 'bloc-guilt' association to them and blame them for the wrongdoings of their forefathers? Is this passing of guilt from father to son not what has been used to imprison Yurii Shukhevich? When I discussed politics with a young Polish doctor in Cracow, he stated that he did not like nationalism. I replied that there was nothing wrong with nationalism per se, only with nationalism tinged with chauvinism. He agreed. If young Poles are prepared to lay the following before their fellow countrymen⁹

Чи за трагічні сторінки в спільній історії поляків й українців ми готові вдарити й себе в груди, а не тільки бити в їхні?

then why cannot we re-examine our prejudices and resentments in light of developments since World War II?

Surely the time has indeed arrived to re-think our relations with the Polish people. We very often seem to be too preoccupied with the thirties and forties, while remaining oblivious to the seventies and eighties. Poland in 1981 is not the Poland of 1931, despite those 'false prophets' in our community who think they know Polish mentality from their observations of Polish emigres. While not forgetting the past, we should not allow it to cloud our view of the present. If Poles are willing to cooperate with Ukrainians and understand that the guarantee of their future independence lies with Ukrainian independence, then we should grab their hand of friendship and hold it firmly. The chance may not re-occur. The future of Eastern Europe depends on whether our two nations are mature enough to let bygones be bygones, something Taras Shevchenko recognised in 1845:

А чванитесь, що ми Польщу
Колись завалили! ...
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила.

/До Мертвих і Живих і Ненароджених - Посланиє/

REFERENCES

1. Raina, P., Political Opposition in Poland, 1954-1977, London, 1978, p.477.
2. 'Watki-ukrainskiej w naszej swiadomosci', Płomienie, 15 March 1981 and Radio Liberty Research Paper 271/81, 9 July 1981. Translated into Ukrainian in Suchasnist No.6 (246) 1981, pp. 83-95.
3. Ibid., p.90.
4. 'Niezależne Pismo Młodych Katolików', Spotkanie, No. 12/13 1980, pp. 134-191. Partly translated in Suchasnist op. cit., pp. 78-82.
5. Kozłowski, M., 'Lemkowie', Tygodnik Solidarność, No. 20, 14 September 1981.
6. Suchasnist, op. cit. and Spotkanie, op. cit., p.137.
7. Bohun, I., 'Ukraiński temy krakivskykh istorykiv', Nashe Slovo, 12 July 1981.
8. Szporluk, R., 'Book Review', Journal of Ukrainian Studies, No.1, Vol. 6, 1981, pp. 100-101.
9. Suchasnist, op. cit. and Spotkanie, op. cit., p. 140.

Resolution on National Minorities

While we are concerned for the development of Polish culture, we declare that we are no less concerned that Polish citizens of other nationalities or belonging to other ethnic groups - Byelorussians, Gypsies, Greeks, Lithuanians, Lemkos, Germans, Ukrainians, Tartars, Jews and others - should find in our common motherland conditions that would enable them freely to develop their own cultures and to pass them on to future generations.

In this way we intend to remain faithful to the tradition of the multi-national Polish Commonwealth. Regional varieties add to the wealth of Polish culture and should also be cultivated.

Our Union is against all nationalistic divisions and will stand for the fullness of civic rights of all Polish citizens of whatever nationality or provenance.

Culture depends - at least in some fields - on government or communal grants. Such grants, however, may never become a pretext for limiting in any way the principle of cultural self-management. This will have to be borne in mind by our Union as well, whenever it will be in a position to make grants of this kind.

(passed at second half of Solidarity Congress, October 1981, Gdansk.)

Нестор Дрімач

БЕСКИД 81 - МАНДРІВКА В ГОРИ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЛЬЩІ

Так звані "рейди" в гори української молоді в Польщі відбуваються шосте літо під ряд. Почалися вони як ініціатива малої групи молодих, які хотіли відвідати терени де їхні батьки виростили й одночасово відбутися примітно відпустку в товаристві "своїх" людей. Вживаю займенник "свої" навмисно, бо, як далі буду розповідати, частина суспільства, яку окреслює це слово, ще важна в Польщі по сьогоднішній день.

Туризм - досить розвинений і організований спорт в Польщі. При кожному університеті й вищій школі існує клуб, який займається організуванням мандрівок в терен. У Варшавському університеті заснований клуб виключно для мандрівок в Бескидські гори. В попередніх роках, українська молодь взорувалася до певної міри на таких групах і використовувала нагоду радитися з кваліфікованими інструкторами. Навіть була пропозиція створити туристичний гурток української молоді офіційними шляхами, але з цього нічого не вийшло - не дивно, коли серйозніші і краще зорганізовані зусилля творити товариство українських студентів в Польщі, ще від початку цього року, не мають успіхів. Треба признати, також, що відгук старшого покоління українців не був завжди ентузіастичний. Історія цих південних теренів - горішних і долинних Бескидів - загальною знана. Більшість молодих походить з північної Польщі. Народились вони в більших містах - в Щеціні, в Кожаліні, в Іданську чи розкинені по селах на пруських Мазурах чи на заході - де-небудь, де переселив польський уряд їхніх батьків. Але якось "свої" себе знаходять, творять групи і пускаються на південь. Деякі з старших благають - чому творити собі неспокойне життя, чи не розумніше лишити в спокою ці душі своїх предків? Чому мучитися, коли там нічого не залишилося? Але молоді, так як в попередніх часах, одним ухом слухають батьків, а далі ідуть куди переконання веде.

Крім розваги, рейди під час літа ставлять собі за ціль відвідати якнайбільше українських церков і визначних місцевостей. Рік за роком можна записувати, хоч в пам'яті, зміни в стані даної церкви. Буває і так, що з одного року на другий церква зовсім зникає без сліду. У Високому Бескиді був випадок, що висадили церкву в повітря.

В цій репортажі розкажу про пригоди одної групи, яка мандрувала по Лемківщині.

Цього року вибралося в гори около сімдесят молодих з різних сторін Польщі. Плянують кожного року розділити молодих на групи, кожна з приділеною трасою через гори. Деякі з старшої молоді вже добре ознайомлені з трасами, - де знаходяться церкви і де можна просити нічлігів в господарів. Деякі з молодих, які перший раз на рейді, спочатку нарікають, що ноги болять, що тяжко нести наплечник, що не привикли спати в столах і митися в потічках, але через кілька днів привикають.

Найбільші застереження цього року стосувались справи харчування. В цих чарівних горах легко забувається, що знаходимося в Польщі в 1981-му році. В містах черги на м'ясо – по сім чи вісім годин стоять люди. Жовтого сиру, конфітур і сухарів ще від Різдвяних свят не можна в магазинах знайти. А в горах? Не треба було перениматися. Всі, що мали, привезли з собою свої картки на м'ясо, цукор і масло, і вже довгий час збирали свій склад консерв у пушках. Часами по дорозі господарі продають молоко й яйця голодним туристам.

Відзнака, під якою відбувся цьогорічний рейд

Ми долучилися до групи в Дуклі. Більшість вже на трасі кілька днів. Сталося це так, що цього дня зупинилися дві групи в Дуклі в цій самій годині. Дукля – невелике містечко, хоч в попередніх часах мало більше ваги для околиць, ніж сьогодні. В центрі знаходиться ринок, де ми всі посідали після вечері. Нас около сорок-п'ять осіб. В такому малому місті це творить досить сильний хор. Починаємо співати. Репертуар пісень широкий – жартівливі пісні, сумні, про кохання і навіть деякі з пластинок з Канади, які поширюються різними способами в Польщі. Старші рейдівці знають всі пісні напам'ять і стараються зібрати нові з пам'яті своїх батьків.

Молодші - переписують слова, прислухуються та вчать, щоб на другий рік могли вчити наступну генерацію.

Пісня - це невід'ємна частина життя молодих українців в Польщі. Пісня їх єднає і відділяє від "несвоїх", надає їм ідентичність, про яку вони не можуть завжди відкрито і свідомо висловлюватися. Вартості українського життя хороняться в цих піснях, і молодь, може часами і підсвідомо, перебирає їх і живе ними. Очевидно, помимо цього, найважлива ціль пісні - забава, та часами забава виходить цікавими шляхами ...

... Сидимо в числі сорок-п'ять на ринку в Дуклі і співаємо при гітарі. Поставали польські робітники здалека, руки в кишенях, дивляться і прислуховуються. Група маленьких дівчат бавиться і танцює коло нас. Виходить з бару старший чоловік і підходить до нас нерівним кроком. Приманює його забава, весела атмосфера. Став коло нас, починає диригувати і старається включитись до співу. Чіхається в голову - щось не йде! Починає він співати щось свого по-польському, але знову, чіхається в голову - щось не гармонізує! Вже йому досить.

"А що! - Ви не вмiєте польських пісень? Спiвайте за мною!"

Одиниці відзиваються, а решта далі співають.

"Прошу пана, ми польських пісень не вмiємо."

"Як то? Та ж ми всі поляки!"

"Ми співаємо так, як навчили нас наші батьки," відповідає одна молода і натягає його даліше. "Вони бідні, неграмотні, не вчилися читати і писати по-польському в школі. А може вони Камуби?"

На цих теренах це неможливо, щоб чоловік в старшому віці не пізнав по якому ми співаємо і хто наші батьки - але що мав далі робити: він один, а нас сорок-п'ять.

Цього вечора групи розділилися, одна пішла до Зиндранової, а друга лишилася в Тиляві.

Церква в Тиляві з трьома банями, вживана головно на римо-католицькій відправи, так, як багато бувших греко-католицьких церков. Кілька років тому вийшло зарядження, що греко-католицька Служба Бога може відбуватися тільки там, де відправляються також римо-католицькі Служби. На півночі Польщі, де не було церков, відправи відбуваються по костелах. А тут на південних теренах, деякі люди з гострішими поглядами уважають це за злочин, що церкви перебрали і перетворили їх на костели. Деякі польські ксьондзи ставляться зі зрозумінням до справи і стараються зберігати прибрання східнього обряду, але можна цитувати випадки де вервиці і медаліями прибиті до цінних, делікатних ікон зіржавленими цвяхами - де хорогви стоять подерті - і де відрізано від східнього хреста вище перехрестя і нижче навоскіс, а хрест синій /із синьо-жовтим державом/, навіть і не перемальовали, щоб закрити голе дерево де були відрізані частини.

Через поля, ми перейшли до села Олховіец /Вільхівці, по-старому/. Тут церква замкнена і не було можливо довідатися, хто тримає ключ. Церква помальована на рожево з двома банями. В дерев'яній дзвінці висить дзвін з написом 1701 рік. Коло церкви цвинтар.

Сучасна історія села цікава. Розповідаю з своїх спостерегань і з інформації одержаних в розмовах з людьми, які ознайомлені з околицями. Мешканці Вілхівців – кілька десятків родин – не були переселені в Акції 1947-го року. З цього приводу виникла у них дивна психіка – спольшилися вони скоріше ніж інші, хоч чистокровні поляки в селі, це лии одиниці. Підозрюють чужих і здалека вимовляють "даїнь добрі", хоч калічать польською мовою. Відбуваються у них греко-католицькі богослуження вже пару років, від часу приїзду енергійного молодого священика до села Команьча – але з тяжкою бідою. Позабували люди Службу Богу, хоч не зовсім. Відправлялася у них роками тільки латинська Служба. Часами їхні старання зрушити пам'ять виходили на трагі-комедію – були випадки коли починали з власної ініціативи співати частину панажиди, бо пам'ятали щось такого з давніших часів, коли була зовсім інакша відправа. Священик не піддається, має надію, що не врятує цю маленьку громаду.

З Тмляви ми перейшли коротку дорогу до Зиндранової. Відвідуємо село Зиндранова кожного року – там знаходиться архітектуральний музей пана Теодора Гоца. Пан Гоц, з роду і з переконання Лемко – обстоює своє. В 1968-му році він відкрив музей зі своєї власної жхжі, а сам з родиною замешкав в сусідній, сучасній хаті. Через дві світові війни, хиха з домашнім приладдям і господарські будинки лишилися в доброму стані. В хижі можна бачити яким життям жили предки пана Гоца, а в stodолі і в стайні міститься виставка з експонатами, які показують історію другої світової війни в цих околицях.

Кожного року, а особливо літом, відвідує музей багато людей – туристи і науковці. Цього року в пляні "рейду" української молоді приділено час на допомогу у відновленні і чищенні музею. Поза тим, побут в Зиндрановій відбувся цього року без пригод – але так завжди не було. Тому, що Зиндранова знаходиться в прикордонній зоні, треба мати офіційний дозвіл, щоб там перебувати. В попередніх роках, коли було менше досвіду в цих справах, польська міліція вживала це, як зачіпку, щоби слідкувати за нами – хотіла злапати кого-небудь, хто не мав дозволу, і при нагоді перевірити, що це за люди. Не один раз міліція зупиняла наших молодих і питалася за паперами в горах. Часами цікаво виходило ...

"Пан з Варшави ... пана колега з Гданську ... а пан звідки? З Вроцлава! Гмм ... а панни? З Пшемшля і з Щецина! Не розумію, як то може бути, що Ви так добре знаєте?", міліціант чіхається в голову. Як йому відповісти? Згідно з офіційною політикою повосенних часів, Польща – це однопартийна держава.

"Прошу пана, ми ... можна б сказати ... в певному сенсі ... родина."

Міліціант далі не розуміє, але його приятель, вже добре ознайомлений, спішється передати вісті, що українці вже приїхали.

Прямуємо далі на Команьчу, але по дорозі переходимо попри дві церкви, у яких вже не правиться. Церква в селі Хирова розвалюється поступово. Цього року були спроби організувати офіційно акцію на реставрацію, де мала брати участь ук-

раїнська молодь. Нічого з того не вийшло. Церква в селі Даліова давно вже стоїть занедбана, вживається її як магазин. На подвір'ю стоять поломані машини.

В селі Команьча досить багато наших людей. Суспільне життя відживає, особливо від часу приїзду молодого священника. Кілька місяців назад, отець замешкав в домі купленою при помочі фонду Блаженнішого Патріярха в Римі. Дім вживатиметься на релігійні і суспільні цілі. Віруючі греко-католики в Команьчі пережили тяжкі часи в останніх роках. При помочі влади, частину громади переконано перейти з греко-католицького вірування на православ'я, перейнято католицьку церкву і замкнено на ключ проти греко-католиків. Греко-католицькі відправи відбуваються тепер в римо-католицькому костелі.

Недалеко від Команьча, около тринадцять чи чотирнадцять кілометрів, знаходиться гора Хрещата. На мапі вона зазначена на височину 997м. - одна з найвищих в околицях. Здалека видно Ветлінські і Царинські полонини, які сягають понад 1,000м. Історія Хрещати відома молодим і старим. Тут знаходився таємний шпиталь і сховище УПА підчас другої світової війни. Можна подивляти людей, які тут працювали - не легко здоровій людині вилізти там один раз на гору, і то без напличника і не помагаючи раненому. Шість років тому можна було ще знайти сліди бувших мешканців Хрещати, а сьогодні нічого не видно. Кажуть, що польська влада навмисно засадила гору кущами і перегородила старі стежки, але трудно довідатися правди.

З Команьча вертаємося тою самою дорогою знову на захід. Доходимо до села Крамна. Тут знаходиться дерев'яна церква ще в доброму стані. Напис над дверми показує дату 1778. Стиль - типічний церков західної Лемківщини - з трьома куполами. Найвища - наверх чотиригранної вежі над хорами, середня - наверх найширшої частини церкви, бабинця, а найнижча і найменша - наверх святилища.

Польський ксьондз мешкає в домі на подвір'ю церкви. Він недовго в цій парафії і, хоч церква кілька років тому перейшла на римокатолицизм, він старається консервувати східний стиль декорації.

До наступної церкви йшли ми цікавим шляхом. Село Чарне вже давно не існує. Дорогою до церкви ходять тепер лиш вівиці з місцевого ППР-у /польський колгосп/. З обох сторін дороги стоять розвалені хрести і пам'ятники де колись були хати і господарки. Видно лиш, де землянки заростають травю. Зближаючись до церкви треба пильно заглядати, щоб її побачити з дороги - її дерева густо обросли, ніби охороняють шкаралупу церкви від дальших злочинів. Двері стоять замкнені колодкою і табличка оголошує, що цей будинок уважається за історичний пам'ятник і підходить під опіку відповідних урядових чинників. Не видно, щоб хтось занадто опікувався церквою. Стіни знищені так, що можна легко залізти з боку. В нутрі треба уважати, вікна забиті дошками, темно, і немає підлоги, лишилися тільки дерев'яні бельки напоперек. Згідно з написами, церква збудована в 1786-му році і реставрована в 1893-му при помочі рідних жертводавців замешканих в Америці. Вівтар й іконостас ще стоять, хоч нижчі ікони повирізувані. Може

опікуни їх реставрують.

Через гору село Конієчна, вже близько границі. З присм-ністю довідуємось, що в селі майже всі наші люди. Жінка, котра нас пускає ключем до церкви оповідає, що тут відбува-ються тільки греко-католицькі Служби Божі. На написі читаємо, що церква закінчена в 1898-му році після знищення вогнем старої. Чудовий іконостас зроблений в Києві і церква розма-льована в 1914-му році. Знаходимо молитовники і святі еван-гелії написані кирилицею. Деякі ще з останнього століття на-друковані у Львові, а деякі з цього століття надруковані в 30-их роках в Пенсильвенії, США.

Виходячи з села помітно, що тут люди не багаті. Біль-шість домів з дерева побудовані ще старим стилем, де мешкан-ня і стайня знаходяться під одним дахом. Частина, де мешка-ють господарі, помальована зі зовні переважно на синьо. Люди тяжко працюють на своїх господарках, старі сидять на сонці і філософують. Не можуть зрозуміти чому ми ходимо з великими торбами на плечах. Чого ми тут шукаємо? Не розуміють, що нас тут цікавить.

З Конієчної до Ждині не далеко. Церква в Ждині, старого стилю західної Лемківщини, побудована в 1780-их роках. Дах накритий бляхою і всередині в доброму стані. Тут відбуваються римо-католицькі відправи, але помимо цього, декорація лиши-лася східного стилю.

Наступні дві церкви в Сквіртні і в Квіятоні не вспіли ми побачити зі середини. Ніхто не знав де шукати ключів. Все ж таки було що оглядати. В Сквіртні дерев'яні стіни набрали червонової кольорації, може через презервувачі плинні. В Квія-тоні середня баня побудована цікавим способом - на три верстви. В селі Усяя Горлицькі знаходиться церква і цвинтар де можна знайти багато характеристичних східних хрестів і пам'ятників з написами кирилицею.

Під'їхали ми автобусами до Климківки. Тут вже ніхто не мешкає і назви немає на найновіших мапах. Село знаходиться в долині, яку будуть заливати водою, щоб створити широке водо-сковище. Мешканцям побудували нові дома на горі і вже стоїть фундамент, щоб перенести церкву. Церква в Климківці - це унікальний будинок. В давніших часах населення складалося з купців-багачів, які запроєктували собі церкву фантастичного вигляду. Стіни муровані, в темнозолотих кольорах, а бані темно сині - чотири великі й одна мала. Розміщені дві на обох сторонах, вони вилазять з даху, як головки сушеного ма-ку - довгасте стебло піддержує заокруглену куполу. На жаль ми не могли ввійти в цутро, щоби перевірити, чи воно дорів-нює зовнішньому вигляді.

Наутупна зупинка - село Лосє. Село стояло на роздоріж-жю купецьких шляхів в давніших часах, але в 1947-му році меш-канці пережили ту саму долю переселення, як усі сусідні села. В 1956-му році, коли видано дозвіл, одиниці вернулися на свої старі господарки і старалися їх відкупити, наприклад, родина нашого господаря. Бувало і так, що польські господарі вступа-лися добровільно за мінімальну заплату. Очевидно, не всім так легко пощастило і не всі вернулися. Тут відспівують Бого-служення в неділю відмінною, лемківською мелодією, яка звору-

шує тим більше, що співають яскраві голоси місцевих жінок. Молодий священник виголошує захоплюючу проповідь. На цвинтарі в Лосі похований лемківський поет Яцко Дудра, автор славної пісні про переселення.

З Лосі коротка дорога до сусідніх сіл, де в кожному однім знаходиться церква. В селі Білянка стоїть дерев'яна церква побудована в 1760-их роках, а іконостас з датою 1783. На стелі намальований образ Пречистої Диви - приманюючий деталі цієї церкви. Жінка, яка відкрила нам церкву, з приємністю нас вітас і відповідає на питання. Мешканці вже при звичаїлися до щорічних відвідин рейдівців. Одна дев'ятнадцять-літня дівчина з нашої групи розповідає, що має особливе замилування до того села. Це тут, два роки тому, вона перший раз стрінулася з чисельною групою української молоді, яка збиралася на рейд. Через знайомих вона була довідалася, що щось такого відбувається, спакувала наплечник і, не знаючи нікого, вибралася до Білянки. Вона походить із західних земель, з таких околиць де переселявали лиш по дві-три родини в одній місцевості. До дев'ять років життя вона чула дома тільки польську мову і не підозрівала, що її батьки відрізняються від інших, хоч дивувалася, чому мати з книжки мусіла читати, коли вчила їй молитви і чому вона хрестилася трьома пальцями. Коли піросла, почала розуміти в чім справа, бо батьки хотіли охороняти малу дитину від неприємностей в школі. А тепер вона буває на всіх зустрічах української молоді, де вони б не бували.

Переходили ми попри церкви в Лішині і в Новиці, характеристичні дерев'яні церкви. В Прислупі церква має цікаву історію. Кілька років тому почалась займатися нею група польських студентів і знавців архітектури й мистецтва з Варшавського університету. Акція на реставрування церкви почалася і вже пару років підчас відпустки приїжджають студенти, між ними й українські, і працюють під керівництвом кваліфікованих людей. Праця проходить успішно - фундамент підсилили, нові гонти повставляли з низу і внутрі реставрують іконостас й ікони. На стіні відчистили напис: "Церков помалювана жертвами з Америки прислали парохіяне на руки Павла Журава 77 дол. Михайл Станчак 12 дол. по 5 дол. жертвовали Йосиф Журав, Дмитро Журав, Лев Ткач, Іван Цал, Іван Цимбала. Решту коштів 103 дол. покрито з церковної скарбони". Дата - 1929.

Частина молодії генерації поляків цікавиться справами своїх південних теренів. Ініціатори відновлення церкви в Прислупі захопилися лемківськими піснями і видали співанки з нотами і словами написаними латинкою, щоб могли вчитися й співати. Але коли наводиться дискусія про "українські" справи, вони тримаються осторонь, обороняючись догмою, що лемки і їхні церкви, - це одна справа, пов'язана лиш з етнографією Польщі, - а українське питання, - це щось зовсім іншого.

Далі подорожуємо на захід і доходимо до дому пана Форицького в Полянках. Пан Форицький родом поляк і професією мистець-маляр. Власними заходами він купив і відновив стару лемківську хату і перетворив на музей. Можна тут побачити

старе домашнє приладдя, а також велику збірку хрестів, хоругв, ікон, свічників та інших експонатів позбираних з церков.

Недалеко від пана Форицького стоїть церква в Бересті. Церква цікава тим, що зі зовні цілком відновлена новими гонтами, дах і бані покриті новим матеріалом. Здалека пізнати церкву по її жовтому кольорі, зовсім відмінному від темно-сірого кольору всіх інших на нашій мандрівці.

До останньої зупинки в нашому пляні треба було їхати автобусом. Село Явірки колись уважалося західнім бастионом Лемківщини. Далі на захід простягаються скалисті гори Татри. Все виглядає інакше, — терен суворіший і немає своїх людей. Посідали ми відпочивати в лемківській коршмі, але цей будинок новий — реконструкція для фільму, який колись там накручували. Тут ресорт, де приїжджають чисельно туристи протягом цілого року на розвагу. О нічліги мусіли питати в місцевого солтиса, по старому звичаю. Видно тут більшу заможність. Муровані доми відділені від стаєнь, по чотири-п'ять коров, і стодола, де ми спали, на три поверхи — справжній Гільтон.

Помимо цього всього пережили ми несподіванку. Пошукали ключа до церкви, — чи до костела, з зовні трудно аматорам відрізнити, який то обряд. Внутрі ми побачили скрізь розмальовані стіни і стелі фігурами і взорами східнього обряду. Церква побудована в 1798 році, багато більша ніж всі попередні. Іконостас загального зеленого кольориту, а ікони вложєні з відступами і прозорими частинами. Інші іконостаси на нашій трасі характеризувалися густим скупченням ікон і в більшості золотим кольоритом різьби. Напис над дверима подає фундаторів перемальовання церкви в 1926р. — при помочі збірки в Америці — і називає мистця роботи — Андрія Демковича.

Вертаємося знову на схід. Треба переїхати через курорт Криниця, де жив і працював славний художник Никифор. Цю цікаву постать в більшості зачисляється до списків польських художників, хоч люди, які його знали, пишуть, що до кінця свого життя Никифор говорив грубим лемківським говором, так, що мало хто з поляків міг його зрозуміти. На цей 1981 рік появилсся календар з картинами Никифора, одна на кожний місяць, виданий польським видавництвом. Календар швидко розкупили.

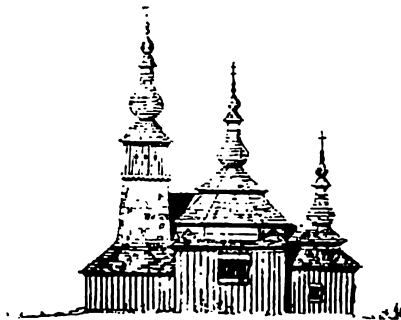
Прожити рейдівши в Криниці літом в 1981р. нелегко. Де не подивитися — черги. А що ще гірше, довідуємося, що навіть не можемо купити хліба. Кожний мешканець Криниці дістає картку з талонами на хліб, сірники, вату та інші харчеві, чи домашнього вжитку товари. По skleпах приймають тільки місцеві картки приділу. На дастя, одна хінка змілосердилася і відступила нам один буханок хліба й вдалося відкупити кілька булок з "молочного бару" де, Богу дякувати, ще можна з'їсти обід без м'яса, без талонів.

Закінчення рейду цього року заплановано вже заздалегідь в селі Поляни в Новосандецькім повіті. В останніх десяти роках в селі відбувається трагічна драма — шарпанна між православними та католиками за церкву. Церква була знищена підчас Другої Світової Війни й двадцять років стояла в такому стані. Православ'я прийалося в селі ще перед війною, коли частина греко-католицької громади змінила віроісповідання. В

60-их роках піднялася ініціатива на відбудову церкви. Через шість років православні сили і гроші – місцеві і назбирані в рідних лемків й українців в Америці і Канаді – працювали над ремонтом церкви. В 1977р. православні констатують, що католики вигнали їх з церкви і церкву замкнули на колодку. Від того часу православні дали відправляти під голим небом, чи де могли знайти приміщення. Сьогодні відновлену куполу на церкві видно здалека. Чудово виглядає. Внутрі католики відправляють Богослуження, а православні ...

Наші люди прийняли рейдівців теплим привітом в Полянах. Три чи чотири стодолі були замовлені заздалегідь бо очікувалося багато людей і міркування здійснилися. Почали сходиться – групи, котрі ходили по Бескиді, "роверова" група приїхала з Бешад, приїхали мотоциклісти, які переїжджали з одної групи до другої і "парасолькова" група, яка взагалі не була на рейдах, а приїхала самоходами, щоб тільки включитися в святкування. Переповідали одні другим свої пригоди підчас рейду, віталися друзі, які себе довго не бачили, а коли почало смеркати позбиралися великим кругом навколо вогню при потічку. Всіх разом – включаючи місцевих господарів, яким подано почесне запрошення – можна було начислити понад сотню осіб. Спів розпочався спонтанно і, після кількох слів привіту від імені ще незареєстрованої Студентської Організації, продовжувався чим раз жвавіше. Творилася конкуренція пісні, але це не дивно, бо тут зібралися ветерани, артисти учасники чотирьох "Молодіжних Ярмарків" й Українських Фестивалів, де вони виступають у вокально-музикальних ансамблях. Спів продовжувався, аж хтось проголосив, що зала вже відкрита і чекає на танцюристів. Помаленько охочі переходили туди. Спочатку грали пластинки на старому патефоні, але технологія псувалася і перебивала танцюристам, аж доки одна дівчина не викликала: "Ми не поляки. Давайте своєї музики." Раптово закинули патефон і пластинки та повитягали хто які мав інструменти. Гітари, бубни, гуслі, дрімби. Зібралася "орхестра" на підвищенні й залунала українська мелодія, а танцюристи піддержували її своїми голосами. Забава продовжувалася власними силами аж до ранку.

Слідуючого дня всі попрощалися і почали роз'їжджатися кожний своїм шляхом. Прощальний халь злагіднювався надією, що всі прийдуть на порейдову зустріч до Кракова в жовтні. Там буде нагода побачити всі знімки і фільм накручений підчас рейдів і знову поділитися враженнями та анекдотами, і при нагоді ... усталити збірний пункт де починатимуться рейди літом 1982 року.

INTERVIEW WITH THE VICE PRESIDENT OF
THE POLISH STUDENTS UNION IN GREAT BRITAIN

Roman Pronyszyn*: Could you please tell me a little about the background to the present crisis in Poland.

Edek Svitalsky*: One could regard Poland as being in a state of crisis since the start of World War II. After the war, pacification of the country by the Internal Security Corps (KBW) continued until the late 1940's. Some details of the brutality with which the new regime turned on all the other, more legitimate, political groups in Poland were outlined by Colonel Swiatko, a high-ranking defector from the police apparatus. Interestingly, it was the peasant party (PSL) which was more difficult to smash than the urban parties. It was 'necessary' to execute 120 or more of its activists.

For the last two centuries, Polish politics have been those of opposition, resistance and national self-preservation in the face of partition by hostile powers. In common with most of Eastern Europe the result is a largely social-democratic school of thought. In Poland this is further modified by two well recognised national approaches to dealing with foreign occupation, the moods of 'Romanticism' and 'Positivism'. Romanticism is the thirst for direct insurrectionist/revolutionary action, for example the 1863 rising against the Russians, the 1944 Warsaw rising, and possibly also Poznań in 1956 and the Baltic Coast in 1970 (on the last two occasions the red flag was still carried as a "workers' symbol"). Positivism is the "art of organising to make the best of a bad job", there often being a swing back to Positivism after a failed insurrection (Poland's history is full of bloody "almosts"). The works of the nineteenth century author Bolesław Prus provide good examples of this. In this climate it was quite possible for politicians to be both right-wing and pro-Russian.

Just after World War II the Party hoped to channel the people's energies into Positivist reconstruction, budging over issues of political legitimacy or reform, until it had accumulated sufficient power to attempt totalitarian control. This led to a Stalinist period in the early 1950's, although even then the Polish government was not able to generate the same degree of terror as was generated in the rest of the Eastern Bloc. The first workers' rising for "Bread and Freedom" came in Poznań in 1956 as the result of an unjust alteration of tax thresholds affecting poor families. The popular unrest was defused by the choice of Władysław Gomułka as Party secretary. Although promising structural reform, including a place for the workers' self-

management councils which had sprung up in 1956 (when in many places the Party managers had simply fled), he eventually became conservative, engaging in the politics of "stalinisation". Gomulka's fear of change led to his enthusiastic support for the invasion of Czechoslovakia in order to prove his usefulness to Moscow, which was then embarking on the road to detente with West Germany.

By 1968 Gierek and the "Partisans" (an outwardly nationalist group) were trying to replace Gomulka, one of their tools being the provocation against students which snowballed into a public anti-intellectual and anti-Zionist campaign. This was used to cloak the power struggle within the Party. The deteriorating agricultural and economic situation (due to politically distorted planning) and the harshly imposed "readjustment" (in the course of which the people were the ones who had to pay) led to the political Baltic strikes of December 1970. Returning to work after a personal appeal by Stan Kocirtek, the strikers were fired on and attacked by the Militia (Poland, not being "bourgeois", does not have a police force). Over 200 people died, and many were buried in secret in plastic body-bags.

R.P.: This is admirably described in the film "Man of Iron".

E.S.: Yes, it is an excellent film, a very good portrayal of the workers' struggle up to 1980, although I feel the little bit of colour documentary footage should have been marked as such to distinguish it from the fictional narrative.

R.P.: So what happened after 1970?

E.S.: Gierek replaced Gomulka. Appealing to the Positivism he called on Poles to help him build a "new Poland" which, in practice, was to be a "second Japan" with industrialisation financed by foreign loans, and the Party in firmer "technocratic" control. There was also more pressure on individual peasant farmers to leave the land, or cede it to state collectives. In 1975 the Party tried to write a leading role for itself in the Constitution and sparked off a protest from academics and intellectuals, already worried by the way the economy was going.

The price rises of 1976 caused political strikes at Radom and Ursus, near Warsaw, followed by the inevitable police repression after the strikes had ended. As in 1970, the workers retaliated by burning down the local Party office building.

The point is that up until then workers, in the various industrial centres, students and intellectuals had acted independently of each other and hence could be more easily repressed. This changed after 1976 with the worker/intellectual alliance of KOR (the committee for the defence of workers). KOR fought for the release of those framed and

unjustly imprisoned until 1978, when the last of them was amnestied, and KOR became a general human and social rights group, renaming itself the Committee for Social Self-Defence (KSS-KOR). It was helped by student groups (the SKS in particular) and by unofficial publishing houses, like NOW-a. The result was that workers began to read unofficial newspapers, like Robotnik, and the full range of Polish and other East Bloc dissident literature. The need for grass-roots organisation and for links between all social groups was becoming increasingly apparent in view of Poland's heightening economic and political crisis. A committee for the formation of Free Trade Unions had been in existence for several years previously. In 1980 all the necessary factors of motivation, backed up by experience and organisation were already there.

R.P.: Do you think the Government was surprised at the speed with which Solidarity was formed?

E.S.: In view of the way that certain figures governed the country, arrogantly and for their own benefit, I am not surprised they underestimated the people's need for change. The signing up of millions of people, including a substantial portion of the Party rank and file, presented the whole of the East Bloc with a powerful fait accompli. It should be pointed out that many Solidarity organisers are young people (Wałęsa was only 38 by the time of the first annual conference), brought up under so-called "Socialism". In common with countries severely ravaged by war (20% of the population was killed as a result of Nazi and Soviet policies), Poland has a young and mobile population structure.

Organisation of the peasants, of whom there are 3½ million, into Rural Solidarity is progressing but much slower, for logistical reasons. The peasants have a sound tradition of socio-political consciousness; in the nineteenth century they organised themselves into cooperatives to counter land-grabbing by German landlords. I expect worker-peasant councils to become more important in the near future because of the urgency of the food crisis and the need to resettle the one million people unemployed as a result of the inevitable cutting down of Poland's overblown industrial sector. Many of these workers are only first generation city dwellers and may feel able to return to the land.

Returning to your question, the justice of the cause and the fact that its programme offers the only credible way out of the crisis, with the guarantee that individual rights will be respected, ensured and will continue to ensure Solidarity's future. There is no real sign that the continuing economic hardship would alienate working people from Solidarity. People may grumble, but there is no acceptable alternative to Solidarity.

R.P.: Could you describe some of the features of Solidarity's structure?

E.S.: The union is organized on a regional/county basis, which is reminiscent of the emerging unions of the Third World (with whom Solidarity found it had a lot in common) or of the British Trades Councils, which were important elements of the 1926 General Strike. The regional organization arose, I believe, to reflect the great deal of licence given to regional Party organizations and their control of the economy. These administrative levels have long been due for a shake-out; they have delayed implementation of economic reforms and are a source of inertia. Thus Solidarity unites and encourages contacts between workers of every trade. In some cases strong industrial groups have taken industrial action for other groups, like health workers, who could not strike. Horizontal links between factories are common.

Because Solidarity mistrusts the official media, which have become increasingly hostile and negative, the union also maintains a major international and educational concern. Solidarity prints its own weekly (Tygodnik) which, however, has only a limited print run and is censored. But each region publishes its own bulletins or magazines, two of the best being Robotnik (Worker) and Jedność (Unity), published in Wrocław. The high-level digest of union news is the weekly A.S. bulletin.

R.P.: From the beginning, Solidarity stressed the Polishness of the movement. Why was this?

E.S.: In the past the authorities attempted to blame the successive risings of workers on "counter-revolutionary outsiders" and foreign elements. Marching under red flags had not saved the marchers from the Militia's truncheons or bullets. This led to a rejection of the symbols; the Internationale gave way to the singing of Polish national hymns (frequently in a satirical anti-Party version).

The phrase "Polish" was also meant as a signal to the authorities that Solidarity wanted to negotiate without the "benefit" of foreign intervention, and as a reminder to potentially hostile outsiders of the Poles' militant nationalism (which many would admit has often had its harmful side).

R.P.: What is Solidarity's relationship with the rest of Eastern Europe?

E.S.: Poles and Solidarity know full well the civil and industrial rights situation around them. Non-Polish dissident material has been widely translated and read in the past and its influence has been significant. Most Poles,

knowing that their internal history has been distorted in the past for political reasons, believe the same thing to be true of their external history as well. Polish historians would love to be able to get together with people from neighbouring countries and find out what really happened, without assigning blame. After all, the rapprochement with West Germany, pioneered by the Church, has gone well.

The recent Solidarity conference adopted the "Message to the Working people of Eastern Europe" overwhelmingly, and to the alarm of some of the leadership. The enthusiasm of support from the floor for this motion probably gave rise to the Tass description of it as an "anti-Soviet orgy". I quote from the "Message":

"We support those of you who have decided to enter the path of struggle for a free union movement. We believe that in the not too distant future your, and our, representatives will be able to meet to exchange our common united experiences."

Whilst Solidarity can adopt relatively general propositions like this, the general treatment makes it difficult for the union to openly criticise the Soviet union, although protests addressed to other governments of Eastern Europe are politically more tolerable; e.g. the outcry over the deporting of a Czech student from Poland. However, it should be remembered that a large number of people in western Poland are resettled refugees from the Eastern borders of Poland, Ukraine, Byelorussia and the Baltic States, following the "exchange" of populations. The cases of Aleksei Nikitin, Vladimir Klebanov and Anatoli Marchenko, to name but a few, are well known.

R.P.: What signs are there that in the rest of Eastern Europe the ground may be fertile for movements similar to Solidarity?

E.S.: I do not feel sufficiently informed to do more than speculate about this question. As we all know there is enormous interest in developments in Poland in other countries of Eastern Europe. Solidarity literature and material is highly sought after in Ukraine, and even Polish radio is listened to (although, of late, it has become less outspoken). I imagine that the "spontaneous" factory meetings organised to criticise Solidarity are nothing, if not counter-productive.

But all this begs the question: will change in the East Bloc only come about when individual populations are ready and politically aware and, one might even say, trained to bring it about. Poles temper their enthusiasm for the present by reminding you that it took a struggle since 1945, and the defeats since then, to lay the groundwork for the present progress. However, the peaceful disciplined and well organised activity of Solidarity is a

good starting example.

R.P.: Do you think there will ever be an invasion?

E.S.: The Poles, on the whole, were never particularly fearful of an invasion, although the possibility had to be reckoned with. I personally think that economic coercion on the Polish government and people was the only real weapon available. However, the Comecon system appears to be running into severe social, political and economic difficulties. Poland is a major raw materials exporter and an economic crash in this country, as a result of invasion or over-enthusiastic sanctions, could have disastrous "knock-on" consequences. Despite this, Comecon cannot afford to lose the Western technology and credit it desperately needs, by being beastly to Poland.

Most Poles were outwardly sceptical of the possibility of direct invasion, pointing to the Russians' entanglement in Afghanistan and listing the enormous cost of a police action in Poland. Since an invasion would require some preparation and collaborators inside the country, the Poles tend to watch those Party hardliners who might be tempted to exploit confrontation for their own ends.

Despite the aggressive propaganda from countries like Czechoslovakia and East Germany, it is heartening that there have been plenty of signs that soldiers and workers in the rest of the Eastern Bloc would not be prepared to go along with an invasion. In February the Financial Times carried an article by David Salter concerning an attempted mobilisation of Soviet reservists in Ukraine, in Trans-Carpathia, which ended so disastrously that the local Party first secretary, Ilnitsky, was sacked. The soldiers who deserted rather than take part in an invasion did so in numbers which were too large for punishment. Most of the Warsaw Pact armies have had enough memories of the Czech invasion of 1968, where the resistance was passive and verbal, to relish the prospect of invading Poland. The increasing economic difficulties of Comecon, dependent as it is both on Western credit and technology and on Polish raw materials, make either invasion or economic sanctions counter-productive. A collapse of Comecon might well take Poland with it.

R.P.: What is Solidarity's attitude to national minorities in Poland?

E.S.: Solidarity has never accepted the official line promulgated since 1976 that Poland is a one-nation state, and takes a very positive line on the support for minorities. For example, the Byelorussians are backed by Solidarity, and the Solidarity weekly has carried articles on the Ukrainian Lemko minorities, and the problems they have faced. It is generally recognised that Polish-Ukrainian animosity has been exploited in the past, and there is

a desire on the part of many Poles for a new relationship based on a recognition and respect of each others' heritage, culture and history.

National minority student groups have been, and are being, backed by the Polish Independent Students Association (NZS). As to the attitude of the intellectuals, we have the concluding passage of the KOR statement at its formal disbandment at the Solidarity conference on the 28th September 1981:

"Before our eyes we had the vision of that Poland whose glory was once tolerance and freedom, which was the common motherland of Poles, Byelorussians, Ukrainians and Jews, a common motherland to all its citizens, whatever their language, religion and nationality. It is not up to us to evaluate our work. We should like to see in it a contribution towards a great national task, the creation of an independent, just and democratic Poland."

R.P.: How do you think Eastern Europe will cope with the new situation in Poland?

E.S.: For once in recent years fate seems to have smiled on Poland. The experience of the people, the Soviet entanglement in Afghanistan, the more substantial but still disorganised attitude of the West and the difficulties of Comecon have all given Solidarity the opportunity to establish itself. The change of attitudes is, no matter what may befall, irreversible. Poland looks well set on a course of what one might call "Finlandisation", i.e. a largely liberalised internal policy whilst remaining within the Soviet military alliance.

The continuing events in Poland seem to have been an educational experience for the Soviet leadership. They seem to be flummoxed by the fact that Solidarity wants "socialism", but not by the existing rules. Meanwhile, the other nations of Eastern Europe are presumably watching and drawing their own conclusions.

R.P.: Your views about events in Poland and Eastern Europe were most interesting. Thank you.

---

* Interview between Roman Pronyszyn, of the Ukrainian Students Union in GB, and Edek Svitalsky, of the Polish Students Union in GB; October 1981.

ЛИТОВЦІ ПРО УКРАЇНУ

"Наш ворог - найбільша держава в світі, озброєна до зубів. Поодиначі боротися з нею безглуздо. Тому ми покладаємо великі надії на тебе, Україно! Якщо ти будеш з нами - ми переможемо!

Ми мусимо допомагати один одному, узгоджувати свої дії. Об'єднаний голос протесту дійовіший. Наша підпільна преса також мусить співпрацювати. Слід співпрацювати не лише між вірменами, грузинами, росіянами. Адже тільки в єдності - сила!

Дух захоплює на саму думку про те, що сталося би з тобою, Україно, якби ти виборола свободу. Досі безправний /хоч і маєш представника в ООН, але цілком залежна від Москви/, поставачальник ресурсів земних надр, людей і сільськогосподарських багатств Росії, ти стала б поряд з найрозвиненішими державами Європи. Адже кількістю населення тебе переважають лише Росія, Німеччина, Англія, Італія і Франція, а площею - тільки Росія. Розвинена промисловість, перспективне сільське господарство, високий рівень культури - все це фактори, здатні вивести тебе до таких висот, яким більшість держав могли б позаздрити і про які тепер, в умовах радянського рабства, не можна не мріяти. Так, тебе, вільну, чекає справді світле майбутнє!

Ти повернула б під свій покрив кілька, а може й усіх десять мільйонів українців, розсіяних по всьому світі: з міст і сіл Росії, з Сибіру й Далекого Сходу, з Канади й Сполучених Штатів, звідусіль. Ти стала б їм матір'ю а не злою мачухою, як досі, що байдужа до долі своїх синів або навіть проганяє їх геть...

Прокинись і підведися, Україно! Волі прагнули найкращі твої сини, якими ти справедливо пишасяся. Хай збудуться їхні сподівання, хай їхня пролита кров принесе великий плід - свободу!"

/уривок з тексту, що з'явився в литовському самвидавньому виданні "Австра" /Світанок/, ч.20, січень 1980р./

ІНТЕРВ'Ю З ПРЕДСТАВНИКОМ
БІЛОРУСЬКИХ СТУДЕНТІВ В ПОЛЬЩІ

Недавно член Видавництва Вітраж мав нагоду зустрітись із аспірантом Білоруської філології на Варшавському університеті, Сергеєм Мартиновичем. Із цієї нагоди член нашого видавництва провів коротку розмову із ним про ситуацію національних меншостей, білорусів та українців, у Польщі сьогодні.

В якій ситуації опинились тепер воєно-створені студентські організації національних меншостей в Польщі?

Міністерство дефінітивно не дозволяє визнати нас. Але важко сказати, яка ситуація зараз, бо вона міняється з дня на день. З усіх новопосталих студентських організацій найбільша це Спілка Українських Студентів у Польщі /СУС/.

Чи існує співпраця між Білоруською спілкою студентів у Польщі і вільною профспілкою Солідарність?

Співпраця існує і є добрі надії, що співпраця розвинеться. Як вам напевно відомо, нашу заяву хотіли члени Солідарності помістити у тижневику Солідарність, але з причин цензури, через яку усі видання несамовидавного характеру мусять переходити, вона не появилася. Існують також деякі проблеми трохи іншого характеру, як, наприклад, певні шовіністичні елементи у профспілці Солідарність.

Чи могли б ми, українці та білоруси на Заході, допомогти вам в Польщі?

У нас, можна сказати, є усього подостатку. Найважливіше те, що положення у нас покращало, так що, коли у минулому ми не могли торкати певних справ через їхній політичний характер, тепер існують деякі можливості насвітлювати ці справи.

Як у вас видавничі справи?

Це важка справа, бо ще існує багато труднощів із бюрократичним апаратом.

Як ставляться до вас польські студенти із НЗС /Нова незалежна спілка студентів/

Ми ще з ними не ввійшли тісно в контакт, бо ще не ясно, яке становище займатимуть вони до східних окраїн Польщі, тобто західньої Білорусі, як також західньої України. Одначе віримо, що це наставлення вироблене довгими роками у їхній психіці поступово зміниться, бо - хочуть, чи не хочуть - наші народи також мають свої права.

Як виглядає матеріальне становище у вас сьогодні?

Очевидно, матеріально ми ще позаду в порівнянні із Заходом, але відчував, перебуваючи тут один тиждень, що такі духово міцніше стоїмо від вас. Пригадую собі не раз які відпорні у важких обставинах деякі мої товариші-студенти /такі, як Се-ник Микарук/. Це, можна сказати, характерне і білорусам, і українцям. Однак слід додати, що українці більш національно свідомі ніж ми білоруси, що звикли сидіти в затишку.

Чи факт, що білоруси живуть переважно на своїх давніх етнічних територіях, допомагає їм зберегти їхню національну ідентичність, бо, як знаємо, українці живуть розсіяні по цій Польщі?

Це правда, але дивно, що українці все таки одвертіші, коли доведеться їм признатись до своєї національної групи. Наприклад, тих, що поселили на "Землях Одиссканих" Мазурії це майже всі господарі - українці-лемки. Перебуваючи серед них ви б не сказали, що ви в Польщі. Як входите до них до хати, зустрічаєтеся із традиційною українською гостинністю і зараз помічаєте, що дуже мало втрачено. На мою думку усіх неполяків, тобто національних меншостей в Польщі є сьогодні коло 1млн.

Як, натомість, почуває себе молодше покоління білорусів й українців сьогодні в Польщі?

В багатьох молодих людей ще існують певні почуття, що пов'язані із розумінням стереотипу в даній національній групі. Отже відомо, що серед українців поляки завжди добачають "бандерівців", "упівців" і взагалі ненависників поляків. Цей тягар підозріння переходить і на молодше покоління, що в свою чергу терпить "за гріхи своїх батьків". Вам напевно відомий приклад Шухевичів у СССР.

Але назагал молодше покоління тримається добре. Уже змалку вчаться малі рецитувати поезії Шевченка. Переважно тримаються своєї мови. Влітку ідуть допомогти у реставруванні українських церков на Лемківщині і там відшукують свої прадавні коріння.

Чи, на вашу думку, можливі якісь впливи із подій в Польщі на людей в Україні?

Про це зараз навіть не можна думати. Це важка проблема. Тепер стільки питань стоять на часі, що про це рідко доводиться думати. Сьогодні Польща знаходиться в складних обставинах.

Чи, на вашу думку, існує можливість нападу советсько-російських військ на Польщу?

Можна так собі подумати: якщо б це так сталося - хто працював би по фабриках? А, щобільше, хто б хотів кормити росіян?

Як далеко зайшов процес демократизації в Польщі?

Сьогодні темп демократизації дійсно шалений. Щобільше, цей процес настільки глибокий, що годі в майбутньому його повернути на давні позиції.

Чи настанова уряду до національних меншостей покращалась в останніх роках?

Тільки в деякій мірі. Від 1945р. ще в силі офіційна настанова уряду, що національних меншостей в Польщі уже немає, натомість існує однорідний край поляків. Отже, якщо немає національних меншостей, то і національної проблеми нема. Досі це так думають в урядових колах.

Чи ви могли б нам децю сказати про долю лемків у Польщі?

Я не авторитет у цій ділянці, але мені відомо, що їх залишилось яких 50,000. Пам'ятаю, що недавно появилась одна польська книжка, в якій уже більш об'єктивно написано про лемків. Лемки видержливі та вперті, як звичайно буває гірське населення. Деякі називають себе українцями, але є й такі, що себе називають тільки лемками. Зрештою, ви напевно бачили Лемківську сторінку в газеті Наше Слово. Уряд саме робить заходи, щоб далі такі почуття відрубленості посилити.

Що ви могли б нам ще сказати про білоруську національну групу у Польщі?

Я білорус. Ми перейшли страшні часи в сталінському періоді. Це, зрештою, ви могли б собі уявити, дивлячись на фільм "Чоловік із мармуру". Багато з нас терпіло в тюрмах. Але, на жаль, національна свідомість у нас слаба. У нас є тільки дві середні школи на приблизно чверть мільйона білорусів. До того, як я вже згадував, чомусь білорус звик ховатись.

Член Видавництва Вітраж: На цьому хотіли б ми вам подякувати за ласкаву згоду відповідати на наші питання. Просимо передати від нас привіт усім вашим друзям в Польщі, білорусам й українцям.

Сергеюш Мартинович: Прошу дуже. На кінець бажав би додати слово заохоти прийжджати до нас, до Польщі, щоб самому побачити і пережити цю "Однову".

Шукай краси, добра шукай!
Вони є все, вони є всюди.
Не йди в чужий за ними край,
Найперш знайди їх в своїй груді.

Іван Франко.

ХРОНІКА РЕПРЕСІЙ В УКРАЇНІ

/продовження/

1981

січень

- 5-6-го: в Києві відбувся суд над 75-річною діячкою, членом Української Гельсінкської Групи /УТГ/, Оксаною Мешко. Її засуджено на шість місяців ув'язнення і п'ять років заслання.
- 6-го: в Донецьку відбувся суд над захисником прав робітників Алексеем Нікітіном. Його знову запрошено до Дніпропетровської психіатричної лікарні.
- 8-го: в Дежковці, Закарпатської області, заарештовано баптистів Михайла Дежка і Павла Лакотона.
- 9-го: в Долині, Івано-Франківської області, засуджено на три роки ув'язнення за відмову військової служби Володимира Січка. Його батько Петро і брат Василь, обидва члени УТГ, були раніше ув'язнені за правозахисну діяльність.
- 11-го: в Києві заарештовано заочного студента журналістичного факультету Київського університету Сергія Набоку. 23-річний Набока разом з іншими розвішав летючки, в яких вимагалось звільнення політичних в'язнів в СРСР. У зв'язку з цією справою пізніше арештовано ще трое осіб: дружину Набоки, Олену Пархоменко /її незадовго звільнено через те, що вона була в тяжі/, Інну Чернявську і Ларису Лохвицьку. Правдоподібно їх усіх обвинувачено в "злісному хуліганстві".
- 13-го: заарештовано бувшого упівця і політв'язня Володимира Гандзюка.
- 14-го: в Шупиці, Богуславського району Київської області, задержано і поштрафовано сестер-адвентисток Решетняк.
- 16-го: в Харкові засуджено на шість років ув'язнення і п'ять років заслання Анатолія Зінченка, який вимагав право емігрувати з СРСР.
- 16-го: в Чернівцях заарештовано баптиста Петра Урсула.
- при кінці місяця в Києві в домі Віри Лісової, жінки політв'язня Василя Лісового, пройшов обшук в справі заарештованого в Харкові правозахисника Генріха Алтуняна.
- ?-го: в Хотині, Чернівецької області, засуджено на 2½ років ув'язнення баптиста Володимира Рима-ра.
- спочатку року в Києві пройшов обшук в домі бувшого політв'язня і жертви зловживання психіатрії Бориса Ковгара. Сконфісковано його спомини.

лютий

- спочатку місяця видано офіційну пересторогу Світлани Кириченко, жінці політв'язня Юрія Бадзя, і літературному критикові Михайлині Коцюбинській.
- 5-го: в Харкові заарештовано і знову запроторено до психіатричної лікарні Олександра Шатравку.
- 12-го: в Султанівці, Василівському районі Київської області, заарештовано молодого адвентиста Іллю Атсуту.
- 13-го: в Білгороді в дорозі з Харкова до Москви заарештовано психіатра Анатолія Корягіна, який виступав проти політичного зловживання психіатрії в СРСР. Його обвинувачено в "антисоветській агітації і пропаганді".
- 16-го: в Києві викликано на допити єврейського діяча Станіслава Зубка. Його засуджено на 15 діб за відмову відповідати на запити. Другого єврейського діяча, Іллю Книжника, також ув'язнено на 15 діб нібито за "хуліганство".
- 18-го: в Києві заарештовано Леоніда Мілявського за розклеювання листівок, в яких він протестував проти безплатної суботньої праці. Його обвинувачено в "злісному хуліганстві".
- в Харкові відбувся ряд допитів у близьких знайомих Генріха Алтуняна.
- адміністративний арешт С.Зубка продовжено ще на 10 днів. 27-го лютого кілька київських єврейських діячів голодували в його обороні.

березень

- 6-го: в Харкові заарештовано адвентистку Павлину Неверову. Чотирьох інших осіб, які були з нею задержані, незабаром звільнено.
- 11-го: в Херсоні заарештовано адвентистку Любов Гарус.
- 12-го: в Одесі заарештовано адвентистку Анну Генчу.
- 17-го: заарештовано баптиста із Здолубнова, Рівненської області, Івана Матвейка.
- 18-го: в Києві ув'язнено на 10 діб єврейського діяча Кіма Фрідмана. Після звільнення відбувся обшук в його квартирі і його знову заарештовано. Цього разу його обвинувачено в "дармоїдстві".
- 19-го: в Києві заарештовано єврейського діяча і фізика Володимира Кіслика. Його фальшиво обвинувачено в "злісному хуліганстві", нібито він образив жінку на вулиці. Після арешту його запроторено до психіатричної лікарні для обстеження.
- 19-го: у Вінниці заарештовано адвентиста Петра Ляденка.

- 24-го: в Пустомиті, Львівської області, заарештовано члена УГГ і бувшого довголітнього політв'язня Івана Кандибу. Його обвинувачено в "антисоветській агітації і пропаганді". У зв'язку з його арештом пройшли обшуки у Львові в домах бувшого політв'язня Михайла Гориня, історика Юрія Дашкевича, й Олени Антонів, жінки політв'язня Зіновія Красівського.
- 26-го: у зв'язку з арештом Івана Кандиби в Умані пройшов обшук в домі старенької письменниці Надії Суровцевої, підчас якого сконфісковано її спомини. Подібні обшуки пройшли в домах її близьких і знайомих.
- 27-го: в Києві пройшов обшук в домі Леоніда Галіновського, підчас якого сконфісковано заборонені літературні твори і книжки в чужих мовах про єврейську культуру й історію.

квітень

- 2-го: в Іршаві, Закарпатської області, відбувся суд над трьома баптистами: М.Дешко, П.Лакотом і В.Фенчак. Всіх трьох обвинувачено в "поширенні антисоветських наклепів" і засуджено на три роки ув'язнення.
- 8-го: в Києві на вулиці брутально побито "незаними особами" бувшого політв'язня і жертву довголітнього зловживання психіатрії, лікаря Миколу Плахотнюка.
- 15-го: в Києві заарештовано Раїсу Руденко, дружину письменника і політв'язня Миколи Руденка. Її обвинувачено в "антисоветській агітації і пропаганді".
- 16-го: в Києві пройшов обшук в домі бувшого політв'язня Григорія Гірчака. Сконфісковано листування з арештованим в Харкові А.Зінченком.
- 21-го: в Києві відбувся суд над Леонідом Мілявським. Його засуджено на три роки ув'язнення.
- 24-го: біля Харкова заарештовано історика Євгена Анцупова, який вимагав право емігрувати з СРСР. Його обвинувачено в "антисоветській агітації і пропаганді".
- 24-го: у Львові у зв'язку з справою Івана Кандиби пройшов обшук в домі Атени Пашко, дружини політв'язня Вячеслава Чорновола. Сконфісковано її листування з чоловіком.
- 27-го: у Вінниці засуджено на 1½ року ув'язнення адвентиста П.Діденка /кару завішено/.

травень

- 4-го: Хмельницький обласний суд засудив на 1½ року ув'язнення адвентисток Феодору Пазиж й Акуліну Ярмолівич.

- ?-го: в Одесі засуджено на 2½ року ув'язнення адвентистку А.Генчу.
- 11-го: в Мелітополі, Запорізької області, заарештовано баптиста Генадія Малахова, а на другий день також і місцевого диякона Миколу Пашка.
- 13-го: в Закарпатській області заарештовано баптиста Івана Богаря.
- 15-го: в Києві заарештовано єврейського діяча Станіслава Зубка.
- ?-го: в половині місяця в Києві задержано на вулиці Михайла Єлберта, брата єврейського активіста Лева Єлберта. У нього сконфісковано кілька книжок в англійській мові на філософічні теми.
- 18-го: в Києві на підставі фальшивого обвинувачення в "дармоїдстві" засуджено на один рік ув'язнення єврейського активіста Кіма Фрідмана. Його раніше звільнено з наукової праці за домагання емігрувати з СРСР.
- 18-го: в Херсонській області заарештовано баптиста Олександра Лебзака.
- 21-го: в Києві заарештовано баптиста Якова Іващенко.
- 25-го або 26-го: в Києві засуджено на три роки ув'язнення єврейського активіста Володимира Кислика. Його фальшиво обвинувачено в "злісному хуліганстві".
- 29-го: в Києві Любов Мурженко, жінка політв'язня Олександра Мурженка, одержала офіційну пересторогу.

червень

- 5-го: в Харкові за публичний виступ проти зловживання психіатрією в СРСР засуджено на сім років ув'язнення і п'ять років заслання російського психіатра Анатолія Корягіна.
- 22-го: у Вінниці засуджено на 1½ року ув'язнення адвентиста Євгена Черчика.
- в цьому місяці засуджено ще й інших адвентистів але про них є покищо дуже мало інформацій, напр: Іван Данко - один рік ув'язнення, Марія Данко - два роки ув'язнення /суд відбувся 30-го червня/, Анатолій Ратушний - п'ять років ув'язнення, Галина Долбінова - суд відбувся в Києві, і Іля Атсута - суд відбувся в Києві.

липень

- 2-го: в Києві у зв'язку із справою раніше заарештованої Раїси Руденко допитувано Світлану Кириченко, жінку політв'язня Юрія Бадзя.

- 16-го: в Києві наложено "адміністративний нагляд" на новозвільненого політв'язня Валерія Марченка.
  - 17-го: в Дніпропетровську відбувся суд над п'ятидесятиниками Іваном Шабурю, Павлом Павлюком, Семеном Ткаченком, Леонідом Литвиненком й Арнольдом Татаренком. Татаренка засуджено на три роки ув'язнення і три роки заслання, а всіх других на п'ять років ув'язнення і п'ять років заслання.
  - 21-го: в Києві на підставі фальшивого кримінального обвинувачення засуджено на чотири роки ув'язнення єврейського активіста Станіслава Зубка.
  - 24-го: у Львові засуджено на десять років ув'язнення і п'ять років заслання члена УГГ і бувшого політв'язня Івана Кандибу. Його обвинувачено в "антисоветській агітації і пропаганді". Кандиба - юрист, який раніше /1961-75/ вже відбув 15-річний термін ув'язнення за участь разом з Левком Лукьяненком й іншими в неофіційній групі, Робітничо-Селянській Спілці.
  - 29-го: в Харкові заарештовано баптиста Валентина Сисоєва.
  - 29-го: в Києві пройшли обшуки в домах адвентистів Лідмили Біржової й Лоїди Тарасенко, а в Хмельницькій області, в домі Петра Лобчука.
- серпень
- 5-го: в Здобульнові, Рівенської області, засуджено на три роки ув'язнення баптиста Івана Матвійчука.
  - ?-го: в Бериславі, Херсонської області, засуджено на 3½ року ув'язнення баптиста Олександра Лебзяка.
  - 14-го: в Харкові засуджено на шість років ув'язнення і п'ять років заслання російського історика Євгена Анцупова.
  - 19-го: в Києві засуджено на чотири роки ув'язнення баптиста Якова Іваценка.
  - ?-го: в Харкові за відмову свідчити в суді проти А.Корягіна засуджено на три місяці примусової праці бувшого політв'язня Юрія Дябу.
  - 28-го: в Харкові заарештовано одного з організаторів неофіційних курсів для євреїв в Харкові єврейського активіста й науковця Олександра Парицького. Його обвинувачено в "поширенні антисоветських наклепів".
  - літом в Києві відбувся суд над Раїсою Руденко. Її обвинувачено в "антисоветській агітації і пропаганді" і засуджено на три роки ув'язнення і п'ять років заслання.

коньори у вітражі ...

● Довго очікуваний Візантійський Хор з Утрехту, під батуту д-ра Мирослава Антоновича, нарешті відвідав Велику Британію при кінці жовтня та спочатку листопада цього року. Рідко можна почути в українському хорі таку рівновагу голосів, рівномірний тон та велику зіспіваність хору. Особливо приємно вражала присутність в хорі відповідної кількості добрих басів, що не дуже часто буває в українських еміграційних хорах. Щодо програми, дуже цікавою була перша частина, в якій публіка мала змогу почути твори рідко виконувани на українських сценах, наприклад фрагмент Вечірні киево-печерського і галицького напіву, твір "Божественний гром" незнамого автора 17-го століття та кант "Лірники", обробки Котка й Антоновича. Хор, також відмінно від багатьох інших хорів, має добре розроблену гаму барв та дімінуендо-крешендо. Вражало лише одне: надмірне фортісімо /особливо в творах богослужебних, напр. "Отче Наш"/, зроблене правдоподібно для ефекту, який не викликає в слухача позитивної реакції, та котрий не має логічного оправдання, котре впливало б з контексту твору.

● 17-го вересня в світлиці СУБ в Лондоні відбулося відзначення 25-ліття перекладацької діяльності Віри Річ, підчас якого перекладачка і поетеса читала свої переклади Шевченка, Франка, Українці та модерних поетів. Слухаючи її перекладів, треба було ще раз потвердити: Віра Річ таки найбільш вдало з усіх, щодо змісту, стилю та атмосфери, переводить на англійську мову твори клясиків української літератури. Можна лише її побажати дальших успіхів та витривалості у праці.

● Під заголовком "Росія ув'язнює багатьох українців" появилася в щоденнику Таймс із 24-го листопада рецензія на репорт Українці і грузини, що його авторами є Богдан Нагайло та К.Пітерс /вид. Майноріті Райтс Груп/. Рецензія зосереджує увагу виключно на справах українців, цитуючи такі факти із брошури, як, напр., що українці становлять сорок процентів в'язнів в советських тюрмах та концтаборах, що советські власті переслідують прояви української ідентичности та що не дозволяють емігрувати українським дисидентам.

● Академічний рік Філії Українського Католицького Університету в Лондоні включив дотепер три прилюдні доповіді: 15-го листопада д-р Аристид Вирста з Сорбони зробив огляд української сучасної клясичної музики, 18-го листопада д-р Віліям Раїн із інституту Ворберг в Лондоні розказав про свої дослідди на тему рахування в Русі, а 26-го проф. Рагенгілд Гаттон виголосила доповідь на тему Карла XII і Мазепи.

● Тайма із 16-го жовтня цього року подав новину, що недавно недалеко-Кисва викопано з землі кілька костей мамутів, котрі мають 20,000 років. Знавці здогадуються, що ці кости - це найстарші музичні інструменти, що про них знає світ. Кости, а їх знайдено шість, правдоподібно були вживані як бубни, тарілки та інші ударні інструменти. Кожна кість має свій специфічний звук, і це спонукало музикантів із Київської Академії награти платівку, на якій вони показують як, правдоподібно, наші предки творили музику.

скріба

"В Європі, побіч нас, живе понад 40-мільйонний народ, якому політичні умови на цій частині нашого суходолу ніколи не дали можливости "допомогтися незвлежності". Істотним елементом такої ситуації була в минулому польська держава, яка в різні періоди панувала на великій частині його землі, а незначну частину зіймає й надолі. Хто, як, хто, але ми, які так нарікаємо на власне геополітичне становище і стокількадесятилітня неволя яких - епізод дуже важливий, але тільки епізод на тлі тисячолітньої історії - давала нам право називати себе Христом народів, повинні розуміти і відчувати, що то значить для українського народу."

Із журналу Споткєня

HEAVEN'S GATE

Michael Cimino's Heaven's Gate, now released in Great Britain, has been the subject of much controversy. In the United States the film met with a hostile reception from the press and animal protection societies, because of alleged cruelty to horses during the battle scenes. As a result the film was withdrawn from circulation, extensively cut and re-edited, and then re-released.

Heaven's Gate tells the story of the conflict between the old America of the Wyoming cattle barons, and the newly arrived immigrants from Eastern and Central Europe. For years the cattlemen had considered the open range to be their domain, and when the immigrants begin to settle the empty plains a conflict becomes inevitable. Eventually the "Cattlemen's Association" decides to take matters into its own hands by drawing up a death list of 150 of the settlers and, with official connivance, sends an army of gunslingers to physically eliminate the unwelcome pioneers. There is also a subsidiary plot centered around a triangular relationship between the three main characters, the marshal (Kris Kristofferson), the local bordello owner (Isabelle Huppert) and one of the gunmen hired by the cattlemen (Christopher Walken). Unfortunately the sub-plot tends to oust the main plot and this, especially during the first half, makes the film a little sluggish. In the last hour the pace picks up and the film reaches a spectacular climax as the settlers and cattlemen meet in an Armageddon-like battle.

The film's makers clearly meant it to be an epic but, although it is spectacular in parts, they did not really succeed. This may well be due to the savage cuts made in the film (over 75 minutes) which leave it unbalanced and disjointed. Despite the sacrifices made in the cutting room the film remains entertaining and, in places, quite moving. The story is one that has been told many times before, but what makes this film so novel is the fact that for once the immigrants are Central and Eastern Europeans.

The film opens to the strains of "Oi chorna ia sy chorna" and the Slavonic influence is noticable throughout the film. In the original full length version there were apparently some Ukrainian scenes; unfortunately most of these were lost in the cuts. What is left, the odd phrase in Ukrainian and familiar Ukrainian tunes, suggest the presence of a large Ukrainian contingent among the new settlers. Much of the humour and the characters of many of the immigrants are, in fact, distinctly Ukrainian, yet one is left with the feeling that there is something missing.

One of the major shortcomings of the film remains the rather weak characterisation of both the immigrants and the cattlemen. The film concentrates on crowd scenes and the

dramatic sweep of the story, which at times is rather overpowering. Cimino's handling of the crowd scenes and the final battle is reminiscent of De Mille. It is the attention to detail and skillful presentation of characters which, when combined with a broad sweep, makes an epic. The action in Heaven's Gate is at times truly magnificent and Cimino's direction excellent, but at times the characters nevertheless seem dwarfed by the sheer size and scope of the overall action. How much of this is an integral weakness of the film and how much is due to the missing 75 minutes is anybody's guess.

Despite the slow start and the weak characterisation, Heaven's Gate is a film well worth seeing. It is very much "social history on film", for the first time describing the experiences of Eastern and Central European immigrants in the United States. Despite the shortcomings and the lack of balance created by the cuts made in the film, the sheer scope and scale make Heaven's Gate a dramatic and moving experience. One leaves the cinema feeling a little cheated and wishing that the full, uncut version of the film had been shown.

Roman Pronyszyn

ШИРО ДЯКУЄМО ЖЕРТВОДАВЦЯМ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ...

Д-р Роман Процик /ЗДА/	\$ 5.00
М-р. Ігор Коваль /ЗДА/	\$ 5.00
Д-р Аристид Вирста /Париж/	¤ 1.00
Пан Микола Кравець /Гаддерсфільд/	¤15.00

oooOooo

EX LIBRIS ...

Оесь Бердник: Зоряний Корсар, фантастичний роман, вид. "Добра книжка", Торонто, 1987; 264 ст.

Оскільки українська література сьогодні не має повних можливостей розвитку – на Україні через політичні обставини, а на еміграції через брак відповідного середовища читачів і письменників – то якраз незвичайні жанри є занедбаними. До таких ділянок належить і сучасний фантастичний роман /science fiction/, хоча в Україні в минулих роках появилися деякі спроби /соцреалістичних/ фантастичних повістей. Фатальний стан споживання української літератури серед еміграційної молоді /запитаємо себе: який відсоток молодих українців, котрі добре володіють мовою, читає регулярно українські книжки?/ напевно пов'язаний з браком модерної літератури а також розвагових жанрів. Небагато краще виглядає справа з дитячою літературою: цікаві книжки, котрі появляються в Україні для дітей даної вікової групи, звичайно виявляються мовно занадто складними для пересічної тут вихованої дитини.

В таких обставинах треба привітати кожний новий твір, котрий спроможний допомогти при заповненні існуючих прогалин. Оесь Бердник, член Української Гельсінкської Групи /УГГ/, і за своєї переконання та відвагу на довгі роки засуджений політ'язень, багатьом читачам відомий, як захоплюючий письменник, зокрема молодіжної літератури. Його фантастичні повісті й історичні оповідання спершу друкувалися в Україні, а деякі з них в перекладах також в Польщі і Німеччині та зазнали популярності і на еміграції. Ще в 1960-их роках Бердник цікавився індійською філософією, природою та всесвітом. В Україні він зазнав великої популярності через свій письменницький талан, не лише взагалі, але й по кругах однодумців. Це, разом з його незламним характером та дуже сильним почуттям свободи і справедливості, зробило його підозрілим для совєтських властей: КДБ почало йому ставити різні перешкоди й труднощі в особистому житті та в літературній кар'єрі.

Останні твори Бердника, котрі ще друкувалися в Україні на початку 1970-их років, це Зоряний Корсар і Окоцвіт. Майже весь наклад Окоцвіту був знищений в друкарні; вдалося однак врятувати декілька примірників й один з них згодом був вжитий для передруку на заході. Подібна доля грозила й Зоряному Корсареві. Тільки відважному протестові автора завдячуємо, що така доля його не спіткнула. Бердникові надзвичайно залежало на цьому творі, тому, що він вложив в нього не тільки багато чаруючої фантастики але також вбудував в нього деякі переконання на суспільно-політичні теми.*

Герої повісті це молоді кияни і детектив-кримінолог Грїгїр Бова і медсестра Галя Курїнна. Їх доля злучує в дуже незвичайний спосіб: батько Галі, бувши директором горілчаної фабрики перед кількома роками в містеричний спосіб зник під-
* Бердник був дуже задоволений з того, що саме Зоряний Корсар був переложений на польську мову.

час мисливської прогулянки з приятелями. Всі розшуки за ним виявилися безуспішними. В його фабриці розкрито велику затрату грошей і його звинувачено в тому, що він вкрав гроші і скрився під чужим прізвищем. Григорій одержує завдання нав'язати контакт з Галею і розвідати, що вона справді знає про свого батька.

Після перших кроків Григорій починає однак відчувати, що його справа переступає межі нормальної криміналістики - йому починають снитися дивні сни: він живе на іншій планеті, де він є космослідчим Меркурієм, одним з небагатьох космократорів - управителів системи Ара. Проблема системи полягає в тому, що вона дійшла до тотальної досконалості - були розв'язані всі питання науки, жителі були обдаровані вічним життям, але це життя стало беззмістовним і порожнім, духовий рівень мешканців став поступово спадати. Зростає спротив проти режиму, висунуено клич за поворотом до простого, природного життя минулих часів, бували випадки найвищого злочину - самогубства.

Космократори під проводом Арімана мусять розв'язати цю проблему. Пропозиція Арімана штучно створити в іншій сфері на котрійсь планеті нове біологічне життя з повною еволюцією від мікроби до інтелігентного мешканця, щоби використати психічний потенціал для власних жителів, зустрічається з гострим спротивом космократорів-дослідників Горикореня і улюбленої Меркурій Громоваці. Але Аріман саджає їх до тюрми-Тартару і виконує успішно свій задум.

Через якийсь час Громоваці і Горикорінь зникають із закритого гравітаційного поля Тартару і Меркурій отримує завдання їх відшукати. Доступ до таємних історичних архівів дає йому можливість довідатися про давню війну у всесвіті поміж деспотом Горіором і визволителем-бунтівником Золотим Корсарем. Розвідавши, що Горикорінь і Громоваці перебувають на новій планеті-землі Меркурій вибирається вслід за ними - але не на те, щоби їх знищити, але щоби до них прилучитися.

Незадовго після того, коли Григорій-Меркурій це собі усвідомив, то Галя /за його здогадом Громоваці/ зникає не менш містично аніж зник її батько. Через випадковий збіг обставин він довідується, що її перекинено у 18-те століття, де вона перебуває серед черниць київського монастиря. Доводиться розшукати Горикореня, боротьба з Аріманом входить в рішальну фазу, підчас якої втручається сам Зоряний Корсар ...

Повість написана надзвичайно цікаво, не хочеться відложити книжки не дочитавши її до кінця. Помило того, що дія досить складна, бо відбувається в різних світах, то роман має свою тяглість. Переходи поміж життям Григор'я в Києві і його здогадами про минуле в сонних візіях дуже вдало здійснені. Але, як вже згадано, Зоряний Корсар це не тільки фантастика. Бердник протиставляє в ньому ідеали прагнення до свободи і чесности спокійному і внормованому "цясливому" життю під владою одного чи декількох деспотів. Тут можна відчутти критичку пропагандявних ідеалів советського режиму. Інструментах для втримання порядку в системі Ара має фрапуючі подібності до советської дійсности: він сягає від ізолятора до психушки.

Рекомендуючи цей твір молодому читачеві треба звернути

увагу на те, що автор не має амбіцій лише забавити читача. Перевидання, /навіть якщо при цьому були зроблені деякі зміни/ Зоряного Корсаря, і тим самим його удоступлення емігранційному читачеві, можемо тільки привітати.

Марко Горбач

"Польська громадська думка відчувєє педзлі більшу симпатію до прагнень українського багетомільноногового народу в Радянському Союзі, з депзлі більшим співчуттям стежить за долею українських дисидентів. Польська й українська політична еміграція зробила вже велчкий поступ на шляху до взаєморозуміння та порозуміння. Все це сповнює оптимізмом. Для достовірності нашої постази потрібен одначе ще один крок далі. (...) Добре було б усвідомити, що побіч нас і серед нас живуть люди, яким уже тут і тепер ми можемо й повинні дати "свідощтво правди і любоги", про яке говорить Святий Отець. Вже хоч би тому, що в сучасному складі ми без сумніву сторона сильніша, а сильніший повинен простягти руку для примирення і допомоги. А з прагматичних причин ще й тому, що на підставі наших стосунків з тою жменькою "польських" українців, мільйони їхніх земляків по той бік кордону оцінюватимуть наші наміри супроти них. А не вже справа наших істотних національних інтересів."

Із журналу Споткєня
Український переклад
зв Сучасністю

ЗМІСТ

- 2 Іван Франко /1856-1916/
3 Від Редакції
4 Іван Гвать: Пробувати Треба
8 Taras Kuzio: Reflections on Poland and Poles
16 Нестор Дрімач: Бескид 81 - Мандрівка в гори української
    молоді в Польщі
25 Interview with the Vice President of the Polish
    Students' Union in Great Britain
32 Лиговці про Україну
33 Інтерв'ю з представником білоруських студентів в Польщі
36 Б.Н.: Хроніка репресій в Україні
41 Кольори у вітражі
43 Roman Pronyshyn: Heaven's Gate
45 Ex Libris

Обкладинку для цього випуску Вітражу оформив молодий
українець з Польщі.

ЩОБИ БУТИ ПЕВНИМИ, ЩО ОТРИМАЄТЕ
КОЖНЕ ЧИСЛО "ВІТРАЖУ" БЕЗ СПІЗНЕННЯ
СТАНЬТЕ ПЕРЕДПЛАТНИКОМ ЖУРНАЛУ

Умови передплати
на 1981р.

	одне число	річна передплата
Австралія	\$3	\$12
Австрія	25 Sch	100 Sch
Бельгія	60 Fr	240 Fr
В.Британія	£1	£4
Канада	\$3.75	\$15
Німеччина	4 Dm	16 Dm
США	\$3.75	\$15
Франція	8 Fr	32 Fr

Ціни включають кошти пересилки.
/Поza Європу - летунською поштою/

У Великій Британії ціна одного
примірника без пересилки - 80п.

Передплати і замовлення на
попередні числа просимо посилати
на адресу адміністрації:

"Vitrage"
29 Willcott Road
London W3 9QX

Чеки та поштові перекази просимо
виставляти на конто:

The Vitrage Society.

